

Bourdieu og feltanalyse-workshoppen på Socialvidenskab (RUC)

Anders Mathiesen

Feltanalyseworkshoppen har været et uformelt arbejds- og studiefællesskab på faget socialvidenskab på RUC siden starten af efterårsemesteret 1999.¹ Workshoppen, der kan beskrives som et pædagogisk udviklingsprojekt, opstod som led i udviklingen af det relativt nye fag på Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi.

Det følgende er en redegørelse for dette pædagogiske udviklingsprojekt, et eksempel på hvordan man kan få studerende til at stille spørgsmål til den sociale virkelighed, og ikke kun til teorierne i lærebøgerne og til de *lectores*, der – som præsterne – primært reproducerer feltets doxa.

Pointen med på denne måde at fortælle om, hvordan vi i feltanalyseworkshoppen har organiseret arbejdet med Bourdieu og hans begreber, er at understrege, at det tager tid at tilegne sig Bourdieus praksisteoretiske arbejdsmåde, og at det egentlig først er, når man prøver *at anvende* Bourdieus 'begreber', man måske forstår, hvad det vil sige, at de er 'relationelle'.

En invitation til at anvende Bourdieu på Socialvidenskab

Feltanalyseworkshoppen på Socialvidenskab (på RUC) har været et 'analyse-værksted' – ikke et begrebs-værksted, ikke et analytisk-filosofisk begrebs-analytisk værksted. Feltanalyseworkshoppen har været et *sociologisk* refleksivt analyseværksted.

Lige fra starten i 1999 udgjorde *An Invitation to Reflexive Sociology* – eller rettere den dårlige danske oversættelse på Reitzels Forlag *Refleksiv sociologi – mål og midler* (1996) – det fælles grundlag for en række helårs-gruppeprojekter og ret hurtigt også en lang række 'feltanalytiske' specialer. *Refleksiv socio-*

logi udgjorde – år efter år – det fælles pensum for 'Socialvidenskabsklynger' (ca. 30 studerende svarende til 6-7 grupper). Det fælles læsepensum blev så suppleret med litteratur af central betydning for de forskellige 'projekter', der indgik i klyngen. Klyngens projektgrupper lavede på skift oplæg om de enkelte kapitler i *Refleksiv sociologi*, og de forsøgte at relatere deres problemfelt til den feltanalytiske tilgang. Senere i seminarforløbet tog vi udgangspunkt i de enkelte projekter og deres empiri. Bourdieu-klyngerne – med et vist overlap fra år til år – udgjorde noget i retning af et kollektivt arbejdsfællesskab – eller i hvert fald en fælles ramme – for de involverede studerende og vejledere, og det udviklede sig efterhånden til en feltanalyseworkshop for studerende og vejledere med særlig interesse for at anvende Bourdieus feltanalytiske arbejdsmåde.

Arbejdet i Bourdieu-klyngerne blev suppleret med læsegrupper omkring bl.a. *La misère du monde* (Bourdieu m.fl. 1993) – fortrinsvis baseret på den engelske oversættelse fra 1999 *The Weight of the World* – plus en række tekster med relation til dette kollektive arbejde om 'verdens elendighed'.² Hertil kom, at jeg hvert år i forelæsningsrækken fælles for alle de studerende på Socialvidenskab holdt 3 forelæsninger om *La misère* og moderniseringen af den offentlige sektor (med uddannelserne og uddannelsespolitikken i Danmark som eksempel). Og vi lavede et særligt specialeseminar for feltanalytiske specialer.

Feltanalyseworkshoppens forudsætninger

Feltanalyse-workshoppens kollektive arbejdsform var bl.a. baseret på nogle års erfaringer med undervisning (kurser, vejledning mm.) tematiseret omkring studentergrupper moduler og specialeprojekter inden for problematikken 'uddannelse og samfund' på kandidatuddannelsen i Pædagogik (1994-99), hvor vi ligeledes læste *Refleksiv Sociologi*.³

¹ Artiklen er en let redigeret renskrift af et mundtligt oplæg til temadagen i anledning af foreningen *Hexis*' 10-års jubilæum, 26. november 2010.

² Bogens franske titel betyder "Verdens elendighed", og dette kollektive værk blev udarbejdet af Bourdieu og mere end 25 andre forskere fortrinsvis med tilknytning til Center for Europæisk Sociologi (CSE) i Paris (se fx mit essay "Verdens Elendighed er omfattende og velorganiseret" (Mathiesen 2001), bl.a. med henvisning til Franz Schultheis' efterskrift til den tyske oversættelse: "Deutsche Zustände im Spiegel französischer Verhältnisse" (1997).

³ Se min redegørelse for dette arbejde i artiklen "Praktiske diskursanalyser" (Mathiesen 1999) – denne titel mere end antyder, at bogen om projektarbejdet på Pædagogik var en slags forberedelse

Nogle af de hovedprincipper, som vi arbejdede ud fra i feltanalyseworkshoppen, var primært inspireret af *La misère du monde*, hvor Bourdieu m.fl. udførligt havde demonstreret, hvordan man i praksis kan lave *historisk konkrete samtidsanalyser* på forskellige niveauer (familier, nærmiljøer, byrum, arbejdet, sociale institutioner, det bureaukratiske felt, det politiske felt osv.) i form af feltanalyser, der sætter fokus på 'institutionsfelternes' funktionsmåde set nedefra – fra velfærdsarbejdernes og målgruppernes synspunkter (se Bourdieu m.fl. 1999: 511). Sådanne feltanalyser relaterer det specifikke problemfelts modstridende positioner både til magtfeltet og til de agerendes habituelle dispositioner og de forhold, der har skabt disse 'præferencer' – dvs. de agerendes livsbetingelser og deres forskellige sociale livsløb. Sociologiske feltanalyser sætter med andre ord fokus på de forskellige praksisformer i de forskellige 'rum' – dvs. de forskellige praksisformer i de politiske felter, de bureaukratiske felter og i de specifikke institutionsfelter.¹

- i det symbolske rum (måder at *anskue* verden på)
- i det sociale rum (måder at *organisere* og *regulere* de sociale institutioner på)
- i det fysiske rum (måder at *gøre* arbejdet på i praksis) (jf. Mathiesen 2004: 263)

Inspirationen fra det kollektive værk om 'verdens elendighed'

Analyserne i *La misère du monde* (eller *The Weight of the World*) var hovedinspirationen for en lang række feltanalytiske specialeafhandlinger baseret på empiriske analyser af de aktuelle udviklingstendenser i den danske velfærdsstat. Analyser af:

- hvad omorganiseringen (*moderniseringen*) af den offentlige sektor og dens velfærdsinstitutioner har betydet for institutionernes funktionsmåde;
- hvad disse forandringer i de institutionelle betingelser for arbejdet i de sociale institutioner betyder for de forskellige befolkningsgruppers velfærd;
- hvad disse konsekvenser betyder for velfærdsfordelingen mellem de forskellige sociale klasser i det danske velfærdssamfund (dvs. *omorganiseringens sociale betydning*).

Inspirationen fra Bourdieu gjaldt – og gælder fortsat – både *La misère*-projektets sociologiske refleksive ar-

til min overflytning til det teknokratiske institut med hovedvægt på Forvalter- og lederuddannelser, hvor den Foucault-inspirerede diskursanalyse indtog en stærk position.

¹ Jf. Bourdieus praksisteori, der er en generel teori om *praksisformernes økonomi* – se fx Bourdieu 2005a: 296 og 2005b: 8f.

bejds metode med 'deltagende objektivering' og *fremstillingsformen* med redigerede mere sammenhængende uddrag fra feltanalytiske forskningsinterview.² De enkelte interview-fortællinger præsenteres i en ramme, der på én gang *historiserer* både den situation, som 'fortællingen' er produceret i, og interviewpersonernes habituelle dispositioner. Rammen for de enkelte fortællinger tager samtidig sigte på at give læsningen af interview-uddragene et bestemt perspektiv – nemlig at henlede læsernes opmærksomhed på ændringer i institutionernes funktionsmåde og i 'de fagprofessionelle specialisters' (velfærdsarbejdernes) forskellige måder at forholde sig til målgrupperne. På denne måde kan redigerede interview med fagprofessionelle og lægfolk anskueliggøre de ændrede institutionelle betingelsers *sociale betydning*. Teoretisk organiseres den samlede fremstilling (fx i en specialeafhandling), så en række indrammede 'fortællinger' tilsammen repræsenterer 'ensemblet af modstridende positioner' i det specifikke felt.³

Ekskurs om Feltanalyseworkshoppens relation til Hexis

Foreningen HEXIS stiftede jeg faktisk først bekendtskab med gennem nogle af deltagerne i feltanalyseworkshoppen (2001-2002) – og jeg deltog første gang i et arrangement den 27. februar 2002 med en kort præsentation af et arbejdsrapport, der gav en første – meget foreløbig – sammenfatning af erfaringerne med at anvende Bourdieus feltteori i *historisk konkrete analyser af velfærdsinstitutionernes og velfærdsarbejdernes sammensatte sammenhænge* (se Mathiesen 2002). Hexis fulgte året efter op med et workshoparrangement på RUC (24. oktober 2003) om 'feltanalysemodellen', der altså er produktet af et langvarigt teoretisk og metodisk udviklingsarbejde, og som fik sin første formulering i det anførte Research Paper – og som siden er revideret flere gange (Mathiesen 2004 og Delica & Mathiesen 2007).

Ved denne Hexis-workshop redegjorde jeg indledende kort for feltteoriens genese på grundlag af Bourdieus egen 'historisering' af sine tidlige tekster om feltteorien i *The Rules of Art* (Bourdieu 1996).⁴

² For en mere udførlig redegørelse for feltanalytiske interviews kan henvises til Hansen (2009) og artiklen om "Historiserende feltanalyser" i *Teknikker i samfundsvidenskaberne* (Delica & Mathiesen 2007).

³ Jf. Mathiesen 2001 og fx Hansen 2004, Delica 2007 og Holmsgaard 2008, der alle er medtaget i "Oversigt over feltanalyse-specialer" på Hexis hjemmeside (www.hexis.dk).

⁴ Jeg havde bemærket, at Bourdieu i et oplæg til en ph.d.-workshop (Strasbourg 8.-9. nov. 1995) selv havde henvist til netop denne redegørelse for feltteoriens genese i *The Rules of Art* som den mest fyldestgørende, og senere lavede vi da også i workshoppen en læsegruppe omkring dette centrale værk. De teoretiske diskussioner

Bourdieu har i kapitlet om 'Questions of Method' forklaret, hvordan han med artiklen "Champ du pouvoir, champ intellectuel et habitus de classe" [Magtfeltet, feltet for intellektuelt arbejde og klasse-habitus] (Bourdieu 1971) og re-analyserne af Webers religionssociologi (ligeledes fra 1971), havde 'historiseret' og udbedret to afgørende teoretiske fejl eller begrænsninger i feltteorien, som den oprindeligt var blevet formuleret i en artikel fra 1966 om "Champ intellectuel et projet créateur" (bl.a. med inspiration fra Kurt Lewin). Begrænsningerne i 1966-artiklen bestod i (1), at de objektive relationer mellem positioner var reduceret til den direkte interaktion mellem aktører (dvs. metodologisk interaktionisme) og (2), at 1966-artiklen undlod at relatere de kulturelle produktionsfelter til magtfeltet.¹ Det er den omtalte artikel fra 1971, der 'citeres' i *Refleksiv sociologi* (1996) i samtalen med Wacquant, hvor Bourdieu anfører de tre momenter, der må indgå i enhver feltanalyse:

- konstruktion af feltets modstridende positioner,
- konstruktion af de agerendes habituelle dispositioner,
- analyse af det specifikke felts relation til / position i magtfeltet.²

Feltanalyseworkshoppens bidrag til diskussionen i Hexis har primært drejet sig om, hvordan Bourdieus feltteori kan *anvendes* som teoretisk ramme for feltanalytiske velfærdsanalyser. Vi har i praksis vist, at feltanalyser baseret på empiriske analyser kan sætte fokus på specifikke problemfelter (som fx i *La misère du monde*) ved at stille spørgsmål til den sociale virkelighed (Mathiesen 2004: 251):

- Hvad er det for 'aktiviteter' der kæmpes om, hvad er stridsspørgsmålet?
- Hvad er det for forandringer, der er på dagsordenen?
- Hvad er / bliver *den sociale betydning* af de pågældende strukturelle ændringer
 - o for institutionernes samfundsmæssige funktion og deres interne funktionsmåde?

i denne og andre læsegrupper bidrog i høj grad til at skærpe blikket for feltteoriens afgørende betydning for Bourdieus arbejdsmåde og hans praksisteori.

¹ Se Bourdieu 1996: 376 med note 16 for en mere detaljeret redegørelse.

² Det er her afgørende at henvise til den engelske original-udgave *An Invitation to Reflexive Sociology* (1992: 104f), da den danske oversættelse er misvisende – flere års erfaringer med læsegrupper i *Refleksiv sociologi* (1996: 91f) har vist, at den som hovedregel disponerer førstegangs-læsere for noget i retning af 'strukturel determinisme' à la strukturmarxisme (Louis Althusser m.fl.).

- o for velfærdsarbejdernes (fagprofessionernes) arbejdsbetingelser?
- o for de forskellige 'målgruppers' (f.eks. forskellige elevgruppers) udbytte af institutionernes 'aktiviteter'?

Med andre ord: på hvilken måde påvirker de forandringer, 'der sker', de sociale magtrelationer i det specifikke problemfelt, der gøres til genstand for en sådan sociologisk feltanalyse – og derigennem magtrelationerne i det sociale rum; og hvad kommer fx den igangværende modernisering af den offentlige sektor til at betyde for fagprofessionernes *relationer til "deltagerne"* i eller målgrupperne for velfærdsinstitutionernes 'produktive' aktiviteter (se fx Kristian Delica 2007)?

Feltanalyseworkshoppens projekter og specialer har taget udgangspunkt i analyser af, hvordan velfærdsarbejdet faktisk gøres – praktiseres – i de forskellige *institutionsfelter* (se fx Delica & Mathiesen 2010: 93ff). På grundlag af konkrete arbejdspladsanalyser, hvor der fx tages udgangspunkt i *observationer* af de sociale relationer i arbejdet og velfærdsarbejdernes relationer til målgrupperne (eleverne, klienterne osv.) er det med andre ord muligt at 'synliggøre', hvorfor og hvordan måden at udføre arbejdet på ændres. *Det er med andre ord muligt at konstruere og 'historisere' feltets modstridende positioner* – og forstå og forklare 'det der sker' (Mathiesen 2004: 249). Der har siden 2004 været korte præsentationer i Hexis Nyhedsbrev af næsten 20 meget forskellige eksempler på feltanalytiske specialer – i alt har næsten 70 kandidater afsluttet speciale fra feltanalyseworkshopen.

Nogle historiske og teoretiske forudsætninger for historisk konkrete analyser

Bourdieus sociologiske og socialhistoriske arbejdsmåde (både *sociologisk* og *epistemisk* refleksivitet) er et afgørende – skelsættende – alternativ til bare at tage den seneste 'anerkendte' teoretisk *abstrakte* legitimering af 'udviklingens nødvendighed' for gode varer (fx den netværksteoretiske diskurs eller de nyinstitutionalistiske analyser af politiske beslutningsprocesser og 'reformer', globalisering osv.). Men at arbejde *empirisk* med analyser af de aktuelle udviklingstendenser og de sociale og historiske forudsætninger for 'udviklingen' er absolut ikke nyt inden for samfundsvidenskaberne – jf. fx Flyvbjerg, Cultural Studies, hverdagslivssociologien, efterkrigstidens socialteknologiske sociologi (SFI, AKF m.v.), 1930'ernes socialhistorie (IHS) osv.

Teorihistorisk har den konfliktteoretiske tradition for historisk konkrete analyser sit udspring i den metode Marx anvendte i sine analyser af *Klassekampene i Frankrig 1848-50* og *Louis Bonapartes Attende Brumaire* – dvs. bogen om den senere Napoleon III's kup den 2. dec. 1851 (udgivet i New York foråret 1852). Det var i dette lille skrift Marx udviklede sin socialhistoriske 'ledetråd', som han kaldte det i det berømte forord til *Bidrag til kritikken af den politiske økonomi* (1859).¹ Marx viste i analyserne af den 18. Brumaire skridt for skridt, hvordan klassekampene i Frankrig skabte de omstændigheder og forhold, som muliggjorde kuppet. Han fokuserede kort sagt på de sociale magtrelationer i Frankrig efter Februarrevolutionen i Paris 1848:

- hvad var det for magtrelationer, der muliggjorde kuppet?
- hvordan var styrkeforholdet mellem de mange modstridende positioner blevet sådan?

På denne måde 'synliggjorde' (altså også) Marx *mulighedsbetingelsernes* sociale historie. Han historiserede med andre ord det politiske felts kampe. Men Marx havde ikke habitusteorien, Bourdieus *dispositionelle* handlingsteori, til at forklare 'rationalet' i de konkret handlende menneskers måde at 'spille med' i Louis Bonapartes magtspil. Det er én af Bourdieus forskelle sammenholdt med Marx – og et afgørende supplement til Marx' politiske sociologi. Forandringer i de institutionelle betingelser kan disponere mennesker – deltagerne i de historiske processer – for en anden *illusio* og andre præferencer.² Men Bourdieu opfatter hverken relationen mellem de objektive strukturer og de agerendes præferencer som en 'mekanisk' sammenhæng eller historiens gang som en 'uafvendelig' udvikling.³

¹ Se Karl Marx (1937), der indeholder alle de tre tekster.

² Se fx mit bidrag til Hexis' jubilæumsbog (Esmark, Høyen & Larsen 2010), der kan anskueliggøre den nævnte forskel mellem Bourdieu og Marx. Bourdieu kan netop med habitusteorien forklare, *hvordan det går til at...*: Når det i praksis tilstræbes, og der institutionelt indrettes en udelst skole og kollektive sikringsordninger (folkepension, arbejdsløshedsunderstøttelse, 1970'ernes bistandslov osv.), så kan man politisk over tid skabe 'tiltro' til en forestilling om at 'sikre velfærden for alle' (det var jo endnu i 1970'erne *doxa* – og en udbredt *illusio*); men når skolen eliteorienteres og produktionen af 'velfærdsydelse' (uddannelse, sundhed, omsorg osv.) privatiseres og markedsorienteres, så kan det i høj grad bidrage til at skabe – eller genskabe – en 'tiltro' til den globale konkurrence og forestillingen om at 'enhver må klare sig selv' (den aktuelle *doxa* – og den p.t. klart dominerende *illusio* ikke bare i Danmark).

³ Jf. Bourdieu 2008 eller Bourdieu 2000, der er en 'historiserende' indledning udarbejdet til den tyske oversættelse af *Algérie 60. Structures économiques et structures temporelles* (Paris 1977 / Konstanz 2000).

Nogle socialhistoriske og metodiske forudsætninger for feltanalyseworkshoppen

Af socialhistoriske erfaringer inden for samfundsvidenskaberne i Danmark kan fx henvises til 1930'ernes Institut for Historie og Samfundsokonomi (IHS). I anledning af, at et par af IHS' hovedværker blev genudgivet påpegede Niels Finn Christiansen, at IHS' arbejde udviklede sig til "en ganske bred og socialhistorisk kildefremdragelse". Selv om instituttets teoretiske grundlag "var klart positivistisk", så fandt han, at IHS publikationer netop i kraft af den empiriske orientering og et "for datiden usædvanligt kollektivt indsamlingsarbejde af kildematerialer i aviser, fagforeringsarkiver, virksomhedsarkiver" stadig repræsenterer en uomgængelig fond af "pålidelige oplysninger" og kildemateriale til en fornyet forskning i de sociale klassers, fagbevægelsens og arbejdets udvikling i Danmark – som også kan belyse den danske velfærdsstats historie (Christiansen 1978).

Specielt i relation til feltanalyseworkshoppen har IHS' systematiske empiriske begivenhedsbeskrivelser og instituttets imponerende samtidshistoriske *avisregistranter* været en afgørende inspiration. De repræsenterer, som anført, stadig noget af det mest værdifulde kildemateriale for perioden – og derfor også for nogle af velfærdsinstitutionernes 'forhistorie'. Det gælder fx IHS' empiriske registreringer og beskrivelser af:

- arbejdsmarkedets organisationer m.m. (herunder lærlinguddannelserne),
- de tidlige socialpolitiske lovkomplekser,
- den tidlige udvikling med velfærdsforanstaltningernes 'offentliggørelse' (i statslig og kommunal regi) – dvs. institutionalisering af universelle velfærdsforanstaltninger
- samt demokratiseringen af de 'offentlige' velfærdsinstitutioners ledelsesorganisation.

Den engelske socialhistoriker Richard Johnson (leder af CCCS i Birmingham – i 1980'erne) og hans analyser af Margaret Thatchers markedsorientering af uddannelserne i England er en anden af workshoppens forudsætninger. Hans anvendelse af registrantmetoden har bidraget til at aktualisere værdien af IHS' metodiske erfaringer med avisregistranter.⁴ Hertil kommer, at jeg selv havde anvendt en lignende arbejds metode i mine analyser for Lavindkomstkommissionen (1977-80) af erhvervsuddannelsernes historiske udvikling. Arbejdsministeriet (Arbejdsmarkeds-

⁴ Se mit bidrag til Hexis' jubilæumsbog *Hvorfor Bourdieu?* (Esmark, Høyen & Larsen 2010) og Johnson (1991).

kommissionens Sekretariat) havde 1956 etableret et nyhedsbrev, der blev udsendt regelmæssigt. Dette nyhedsbrev udgjorde en værdifuld registrant over både politiske, lovgivningsmæssige og administrative initiativer og en masse 'grå litteratur', som jeg inddrog i mine analyser (Mathiesen 1979).

Det er noget af den forskningshistoriske baggrund for de tematiserede *registrantanalyser* af aviser, ministerielle publikationer, og for de mere afgrænsede registrantanalyser af de forskellige fag-/professionsdiskurser tematiseret efter funktionssammenhænge og/eller interessepositioner, som vi har arbejdet med i feltanalyseworkshoppen, og som indgår i de fleste specialer fra workshoppen.¹

Engageret eller deltagende objektivisering, men ikke normativ

Historiserende feltanalyser kan bidrage til, at deltagerne (de studerende/forskerne) og eventuelle læsere kan tilegne sig indsigt i, hvordan det går til at 'nyliberalismen' vinder frem. Allerede i løbet af 1990'erne fik deltagerne i modul-seminarerne om "Uddannelse og samfund" på Pædagogikuddannelsen (som nævnt ovenfor) skærpet blikket for de nyliberalistiske tendenser, men det var i feltanalyseworkshoppen på Socialvidenskab, vi for alvor begyndte at anvende Bourdieu til at forklare, "hvordan det går til at ...". Hvordan det er muligt at ændre den politiske dagsorden med 'administrative' midler.

Sociologiske feltanalyser går altså ikke primært ud på at udvikle nye institutionelle løsninger (sociale teknologier). Formålet er snarere at gøre indsigten i forandringernes dynamik (drivkræfterne) tilgængelig for dem, som forandringerne går ud over – både de institutionaliserede velfærdsforanstaltningers målgrupper og de sociale institutioners forskellige medarbejdergrupper (velfærdsarbejderne). Men en sociologisk objektivisering af, hvad det er for interesser der tilgodeses af de analyserede strukturelle og institutionelle ændringer (analysernes relatering til magtfeltet) kan få – og har ofte – politiske konsekvenser. Det betyder imidlertid ikke, at det 'engagerede' analytiske arbejde er *normativt!* (se fx Bourdieu 2007 og Mathiesen 2004a).

PS

Som et metodologisk efterskrift kan henvises til nogle mere udførlige redegørelser for, hvordan de forskellige arbejdsmetoder og forskningsteknikker kan anvendes i sociologiske feltanalyser:

- Jens Arnholtz Hansen (ph.d. – FAOS) har bidraget med en udførlig redegørelse for anvendelsen af *feltanalytiske interview* i en historiserende feltanalyse (Hansen 2009).
- Kristoffer Kropp (ph.d. – Sociologisk Institut) har til samme bog bidraget med en redegørelse for, hvordan han har anvendt *registrantanalyse* i sit speciale (Kropp 2009) – se også *Tillæg om metode* i kort præsentation af Tommy Dalegaard Madsen og Bodil Østers speciale om Socialt arbejde (*Praktiske Grunde* nr. 1 / 2007: 42-43).
- Camilla Gregersen og Stinus Storm Mikkelsen (ph.d. – SDU) har i bogen *Ingen arme, ingen kager!* (Forlaget UP 2007) redegjort for de analyser af *3 ugers observationer* på Bakkelyskolen, der var det empiriske grundlag for deres speciale.
- Kristian Delica (ph.d. – ENSPAC, RUC) har (sammen med oplægsholderen) bidraget til temanummeret af *Praktiske Grunde* om Bourdieu og staten med en redegørelse for en *feltanalytisk anvendelse af organisationsanalyse* i et speciale om nogle af struktureformens / kommunalreformens sociale konsekvenser (Delica & Mathiesen 2010).
- *Korrespondanceanalyse-teknikken* har ikke indgået i feltanalyseworkshoppens arbejde – af praktiske grunde. Der var ingen der anvendte den. Men i forlængelse af eller i tilknytning til feltanalyseworkshoppens tradition har bl.a. Jens Arnholtz Hansen i sit igangværende ph.d.-projekt og Troels Schultz Larsen i "*De Forsømte Områder*" (Ph.d. 2009 – ISG, RUC) inddraget denne statistiske analyseteknik i deres ph.d.-projekter.

Litteratur

- Bourdieu, P. 1971. "Champ du pouvoir, champ intellectuel et habitus de classe". *Scolies*, Cahiers de recherches de l'École normale supérieure, 1, 1971.
- Bourdieu, P. 1996. *The Rules of Art – Genesis and Structure of the Literary Field*. Polity Press: Cambridge.
- Bourdieu, P. 2000. "Making the Economic Habitus: Algerian Workers Revisited". *Ethnography* no.1, 2000.
- Bourdieu, P. 2005a. *Udkast til en praksisteori*. Hans Reitzels Forlag: København.
- Bourdieu, P. 2005b. *The Social Structures of the Economy*. Polity Press: Cambridge.
- Bourdieu, P. 2007. "Forskning og handling". *Praktiske Grunde* nr. 3-4 / 2007.
- Bourdieu, P. 2008. "Habitus- en praktisk orientingssans". *Praktiske Grunde* nr. 2 / 2008.
- Bourdieu, P. og L. Wacquant. 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Polity Press: Cambridge.
- Bourdieu, P. m.fl. 1993. *La misère du monde*. Seuil: Paris.

¹ For en uddybning, se Delica & Mathiesen (2007).

- Bourdieu, P. m.fl. 1999. *The Weight of the World – Social Suffering in Contemporary Society*. Polity Press: Cambridge.
- Christiansen, N.F. 1978. "Social- og fagforeningshistorieforskning i 1930'erne". *Årbog for Arbejderbevægelsens Historie –1978*.
- Delica, K. & A. Mathiesen. 2007. "Historiserende feltanalyser", in *Teknikker i samfundsvidenskaberne*, red. Fuglsang og Bitsch Olsen, Roskilde Universitetsforlag: Frederiksberg.
- Delica, K. & A. Mathiesen. 2010. "Et sociologisk reflektivt perspektiv på BUM-modellen – Skitse til en feltanalytisk anvendelse af organisationsanalyse". *Praktiske Grunde* nr. 1-2 / 2010.
- Esmark K., Høyen M. & Larsen, K. 2010. *Hvorfor Bourdieu?* Hexis Forlag.
- Hansen, J. A. 2004. *Individuel aktivering i feltet for det arbejdsmarkedsservicerende arbejde – en historisk konkret analyse af tovrækkerierne om og forandringerne i de arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger*. Research Paper no. 12 / 2004. Institut for Samfundsvidenskab. Roskilde University.
- Hansen, J. A. 2009. "Om feltanalytiske interviews i analyser af aktivering", in *Refleksiv sociologi i praksis – Empiriske undersøgelser inspireret af Pierre Bourdieu*, red. Ole Hammerslev m.fl. Hans Reitzels Forlag: København.
- Johnson, R. 1991. "A new road to serfdom? A critical history of the 1988 Act", in *Education Limited – Schooling and Training and the New Right since 1979*, red. Richard Johnson m.fl. (Education Group II, Cultural Studies Birmingham). Unwin Hyman: London.
- Kropp, K. 2009. "Registrantanalyse", in *Refleksiv sociologi i praksis – Empiriske undersøgelser inspireret af Pierre Bourdieu*, red. Ole Hammerslev m.fl. Hans Reitzels Forlag: København.
- Marx, K. 1937. *Udvalgte Skrifter i 2 Bind*. Mondes Forlag A/S: København.
- Mathiesen, A. 1979. *Uddannelsespolitikken, Uddannelsesfordelingen og Arbejdsmarkedet*. Lavindkomstkommissionens Sekretariat: København.
- Mathiesen, A. 1999. "Praktiske diskursanalyser", in *Projektarbejde i praksis*, (red. A. Mathiesen). Unge Pædagoger: København.
- Mathiesen, A. 2001. "Verdens Elendighed er omfattende og velorganiseret". *Dansk Sociologi* nr. 2 / 2001.
- Mathiesen, A. 2002. *Sociologiske feltanalyser*. Research Paper no. 8/2002, Institut for Samfundsvidenskab. Roskilde University.
- Mathiesen, A. 2004. "Sociologiske feltanalyser – om at anvende Bourdieus feltbegreb i historisk konkrete analyser", in *Vidensteori i samfundsvidenskaberne*, Fuglsang & Bitsch Olsen, red. Roskilde Universitetsforlag: Frederiksberg.
- Mathiesen, A. 2004a. En kommentar til foreningens Foucault-arrangement. *Hexis Nyhedsbrev* nr. 18/2004.
- Mathiesen, A. 2010. "Lige børn leger bedst ...", in Esmark, Høyen & Larsen (red.), *Hvorfor Bourdieu ?* Hexis Forlag.
- Schultheis, F. 1997. "Deutsche Zustände im Spiegel französischer Verhältnisse", in P. Bourdieu m.fl. *Das Elend der Welt*. UVK Universitätsverlag Konstanz: Konstanz.

Kunsten å forske på sykepleie og medisin i et praxeologisk perspektiv

Konferens, Universitetet i Bergen, Norge

5-6 nov. 2012

Medverkande: Staf Callewaert, Karin-Anna Petersen, Kirsten Beedholm Poulsen, Kristian Larsen m.fl.

Program:

www.skeptron.uu.se/broadly/sec/e-121105-kunsten-a-forske-bergen.pdf

Pierre Bourdieus praxeologi

Konferens, Uppsala universitet

22-23 okt. 2012

Arr. ETHOS-nätverket

Inbjudan och information

<http://www.skeptron.uu.se/pers/carinaac/conference2012/>

Kontakt

[Carina CarlhedKarin Anna Petersen](mailto:Carina.CarlhedKarinAnna.Petersen@uppsala.se)

Fem præferencer for Orwell

Af Carsten Sestoft

1 **EMPIRIKEREN** – Orwell er en formidabel dokumentarist. Den første af hans bøger, jeg læste, var også hans første, nemlig beretningen om at være fattig i Paris og London, *Down and Out in Paris and London* (1933). Her beskriver han i detaljer, hvad det vil sige at leve på et eksistensminimum som opvasker i Paris og som vagabond i og omkring London. Hans lidt senere *The Road to Wigan Pier* (1936) er resultatet af en slags feltarbejde i Nordenglands kulminedistrikter, især Wigan lidt nord for Liverpool og Manchester. Hvor hans første bog kan siges at gengive en

nødtørftig systematisering af hans subjektive erfaringer, bevæger den anden sig mere i retning af objektivering, bl.a. ved at gøre brug af tilgængelig statistik, fotodokumentation og relativt systematiske undersøgelser som f.eks. omkring 100 besøg i arbejderboliger eller opstilling af typiske budgetter for arbejdsløse og arbejdende kulminearbejdere. Samtidig forbliver han sin egen erfaring tro, og den indledende beretning om at bo hos et pensionatsdrivende og kallunsælgende par er sammen med den frygtindgydende beskrivelse af et besøg i en kulmine noget, som gør stærkt indtryk. Orwell er noget i retning af en slags naturlig sociolog, som tilsyneladende uden nogen teoretisk refleksion er enormt god til at systematisere, analysere og kombinere sine observationer til et overbevisende samlet billede. Det er svært at forestille sig, at der kan findes en bedre og mere mangesidig beskrivelse af engelske kulminearbejderes liv i mellemkrigstiden end *Wigan Pier*. Han er også god til at undgå den form for ønsketænkning, som så ofte får intellektuelle til at præsentere tingene som bedre eller værre end de er. Det kan man eksempelvis læse i *Homage to Catalonia* (1938), som handler om hans deltagelse i den spanske borgerkrig og inkluderer al den idioti, som utrænede soldater, selve krigsførelsens futilitet og de politiske fraktionsskænder forlener selv den retfærdige sag med – en sag, som han ikke desto mindre sympatiserer med og støtter med livet som indsats.

2 **REALITETSSANSEN** – Selv om Orwell vel er mest kendt for romanerne *1984* (1948) og *Animal Farm* (1945), synes jeg, at hans dokumentaristiske værker er mere interessante. Hans tidligere romaner er i hvert fald ret mædelige, en smule postulerede i det, ofte ser man ligesom plotarmaturen stikke ud gennem virkelighedsillusionen. Hans fire tidlige romaner er, udover *A Clergyman's Daughter* (1935), som jeg ikke har læst, *Burmese Days* (1934), som nok er den bedste og en bittersort historie om magt, imperialisme, kærlighed og tropisk landskab, *Coming Up for Air* (1939), en ikke helt overbevisende fortalt historie om en gæv lavere middelklasse- og midaldrende forsikringssælgers vision af livet på godt og ondt i verdenskrigens skygge, samt *Keep the Aspidochelone Flying* (1936). Sidstnævnte bog har den interessante egenskab i lighed med en samtidig tysk roman som Erich Kästners *Fabian* (1931) at handle om underbeskæftigede eller arbejdsløse halvintellektuelles vilkår, et tema som er af stadig relevans for en mængde humanister, kunstnere og kreative mennesker også i dag. Disse romaner undersøger med stor realitetsans, hvad der sker, når uformuende intellektuelles romantisk-modernistiske forestillinger om livet som

digter eller intellektuel med aristokratisk foragt for noget så lavt som penge støder sammen med den materielle virkelighed. Hvor den arbejdsløse humanist i Fabian ender med at drukne i et uklart heroisk forsøg på at redde et barn – hvad der i Tyskland anno 1931 vel nærmest kunne siges at være nådigt sluppet (frem for i Nazitiden at få skriveforbud som Kästner selv eller at kunne vælge mellem eksil eller KZ-lejr) – går Orwells antihelt i en art indre eksil, hvor han både forkaster sit reklamebureauarbejde (sådan et har humanisten i Fabian også, men som slet betalt freelancer: De utraditionelle arbejdsmarkeder fandtes allerede for 80 år siden) og undlader at arbejde på sit digterværk, for i stedet at synke hen i passivitet og tiltagende usselhed, som han dog til sidst reddes fra af kærestens graviditet. En fransk filosof ved navn Jean-Jacques Rosat har i sine *Chroniques orwelliennes* beskrevet Orwells romaner som udkast til liv, han kunne have levet, hvis han havde truffet andre valg: Hvis han var forblevet i Burma, hvor han arbejdede i politiet 1922-1927, hvis han havde helliget sig den højere poesi, eller hvis han havde været en almindelig arbejdende familiefar med fast arbejde.¹ I den henseende ligner især *Keep the Aspidistra Flying* den franske forfatter Georges Perecs to små romaner fra 1960'erne, *Ting* (1965) og *En mand er sover* (1967), som behandler to dele af samme tematikker: at være i dilemmaet mellem materielle drømme og manglende indtjening (og i øvrigt også at have reklamebranchen som udvej) og en hensynken i en indifferens, som ikke fører til noget. Læren er den samme: Man kan ikke sige nej til verden, det giver ikke nogen mening, og det som Orwells hovedperson tror på, passer ikke: “Han havde følelsen af, at hvis man virkelig foragtede penge, kunne man holde den gående på en eller anden måde.” Men man kan overveje, hvilken del af verden man siger ja til, og hvordan man arrangerer sig, så åndslivet har et materielt grundlag. Perek og Orwell havde samme beundringsværdige og for forfattere og intellektuelle så sjældne realitetssans.

3 REALPOLITIKEREN – Orwell var ikke bedre end andre til at forudsige verdens gang. I 1940 mente han, at socialismen ville komme som et led i Englands krig mod Hitler, og det gjorde den jo ikke rigtig. Men som den allerede nævnte Rosat siger, opfattede Orwell politik som et spørgsmål om handling:

“Orwell tænker ikke politik som en intellektuel, men som en politiker: Handling og vilje er for ham det vigtigste. Den test, som han udsætter enhver politisk erklæring og ethvert politisk program for, er: Vil du faktisk det, som du siger du vil? Han anvender mindst tre udgaver af denne test:

(a) hvis det, du siger du vil, ikke har nogen chance for at blive virkeliggjort, så vil du det ikke virkelig. Når alle mulige slags konservative eksempelvis siger, at de ønsker at vende tilbage til *laissez-faire* kapitalisme eller til små landsbysamfund, så hengiver de sig blot til glæden ved at fortælle sig selv historier;
 (b) hvis du ikke kan acceptere midlerne til det, du siger du vil, så vil du det ikke virkelig. Eksempelvis når pacifister erklærer at være mod Hitler, men afviser krigen mod ham eller våbnene til at føre den;
 (c) hvis du ikke ønsker de sandsynlige konsekvenser af det, du hævder at ville, så vil du det ikke virkelig. Eksempelvis den britiske venstrefløj, som hævder at ønske Indiens uafhængighed, men skjuler for folket, at den sandsynligvis vil medføre et fald i levestandard i England.”²

I forhold til retorikken hos mange universitetsansatte teoretiske marxister før og nu forekommer det mig at være en stærkt befriende formaning til en vis ydmyghed: Hvis man ikke reelt gør noget for at ændre forhold i virkeligheden, er det måske bedre at skrue lidt ned for retorikken. Orwell peger imidlertid også på, hvorfor intellektuelle så ofte mangler den form for ydmyghed i politisk sammenhæng: Hvor en af de interessante træk ved en problematisk imperialistisk forfatter som Kipling var, at han tog et ansvar for tingenes tilstand, er de intellektuelle skyldfri, fordi de er ansvarløse – de rene hænder er dem, der ikke arbejder for noget:

“Magthaverne står altid over for spørgsmålet: “I de og de tilfælde, hvad ville vi så gøre?” mens oppositionen ikke er tvunget til at tage ansvar eller træffe virkelige beslutninger. Hvor oppositionen er permanent og forsørget som i England, svækkes dens tænkning tilsvarende.”³

Måske er det specielt Hegel med hans svimlende og svindlende – ordet er det samme på tysk – dialektik, som bag Marx har forført generationer af intellektuelle til at tro, at deres 'radikale' tænkning var bidrag til at ændre verden. Dialektikken kan forvandle sort til hvidt, men det forbliver spekulation, så længe man ikke gør noget for at omsætte tanken til handling. I så fald er tænkningen snarere udtryk for afmagt, fordi

¹ Jean-Jacques Rosat (2012). “Les romans des vies refusées”, in *Chroniques orwelliennes*, lagt på nettet 17. marts 2012, besøgt 24. juli 2012. URL : <http://philosophie-cdf.revues.org/309>

² Jean-Jacques Rosat (2012), “Ni anarchiste ni tory”, in op. cit., besøgt 31. juli 2012. URL : <http://philosophie-cdf.revues.org/297>

³ George Orwell (1942): “Rudyard Kipling”, in *Essays*, Penguin Modern Classics, 1994, s. 215

kun den, som alligevel ikke foretager sig noget, eller som ikke har ansvar for noget eller forsøger at ændre noget, kan fantasere og teoretisere frit. Deraf også de intellektuelles stadige kværuleringen, som Orwell bidsk beskriver i et andet essay fra 1940:

“Den engelske venstrefløjsintelligentsias mentalitet kan studeres i et halvt dusin uge- og månedsmagasiner. Det umiddelbart slående ved alle disse magasiner er den generelt negative og kværulerende tone, den komplette mangel på ethvert konstruktivt forslag. Der er ikke meget andet i dem end det ansvarløse brokkeri hos mennesker, som aldrig har haft eller forventer at få en magtposition.”¹

Også politisk havde Orwell således realitetssans, ligesom når han beskriver amerikanske millionærer som simple banditter, som “bevidst klynger sig til uretfærdige privilegier og bekæmper deres modstandere med bestikkelse og tåregasgranater”.² Det er vel en ret præcis beskrivelse af, hvad amerikanske milliardærer med deres korrumpation af det politiske system også gør i dag. Mange af deres kolleger i andre lande forsøger efter bedste evne at efterligne dem.

4 ANALYTIKEREN – På sin egen teoriløse måde er Orwell en skarp analytiker i den forstand, at han tænker klart over det, han observerer, og er god til at udlede generelle mønstre. Et simpelt eksempel er et sted i hans essay om Dickens, hvor han grunder over forkærligheden for patriotiske digte, man har lært som barn. Han indfører en simpel skelnen, som sætter tingene på plads: “Hvad man glæder sig over, er ikke så meget digtet selv, som de erindringer, det fremkalder.”³ Forkærligheden angår ikke tingen i sig selv, men nostalgien efter barndommen som den tabte tid, hvor man lærte det og indoptog tingene med en særlig intensitet; og Orwells enkle analytiske skelnen forsøger at værne mod, at man ikke forfalder til en ideologisk overføring af barndomsnostalgien på det patriotiske indhold. I sit essay om skoletiden, som han mildt sagt ikke skildrer positivt, selv om han med sin sædvanlige intellektuelle hæderlighed og sans for nuancer også anfører dens fåtallige positive stunder, finder man et andet eksempel på en god analyse. I forbindelse med analysen af de sociale hierarkier på kostskolen fremfører han således også en definition af 'guts' eller 'character', som i mange sammenhænge kunne oversættes med personlighed, og “som i virkeligheden betød styrken til at påtvinge andre sin vilje”.⁴ Det er en definition, som passer fint til habitusteorien;

et udpræget træk ved en overklassehabitus er netop styrken til at sætte sig igennem. 'Gennemslagskraft', som man siger i forbindelse med stillingsannoncer, er et elementært personlighedstræk hos den, der udfolder sin selvforståelse som overklasse ved altid at herske over menneskene omkring sig. Et sidste eksempel er et, hvor han så at sige af egen drift opfinder en art heideggersk fænomenologi som en variant af Bourdieus teori om praksis som praksis – nemlig hvor han i Dickens-essayet siger, at “ingen, der virkelig er involveret i landskabet, nogensinde ser landskabet”.⁵ Bonden, som arbejder på marken, ser ikke landskabet, men stedet for sit arbejde, ligesom soldaten, som i forsøget på at nedkæmpe fjenden ser en høj, en grøft og et buskads som taktiske muligheder i kampen. Eksemplerne på Orwells analytiske intelligens er utallige, og selv om han formentlig har tilegnet sig teorier, ideer og distinktioner overalt, hvor han stødte på dem, er hans mestendels relevante og interessante analyser formuleret på en enkel og ligefrem måde, lige til at tage i brug.

5 DEN REFLEKSIVE – Som det fremgår af det foregående, var Orwell kritisk over for intellektuelle. Kritikken er også selvkritik, og hans refleksivitet er ofte beslægtet med en bourdieusk socioanalyse forstået som en konkret sociologisk objektivisering af, hvad man selv er i en social sammenhæng og som produkt af en social sammenhæng. Socioanalysen udfoldes især i anden halvdel af *The Road to Wigan Pier*. En af hans styrker er, at han ikke alene har et klart blik for klassesdelingernes materielle aspekter, men at han også klart ser dens kulturelle eller symbolske aspekter, eksempelvis hvad angår sprog og ideer: “Alle mine forestillinger [notions] – om godt og ondt, om behageligt og ubehageligt, om sjov og alvor, om grimt og smukt – er grundlæggende middelklasseforestillinger; min smag for bøger og mad og tøj, min æresfølelse, min måde at spise på, mine sproglige udtryk, min accent, ja selv min krops særlige bevægelser er produkter af en speciel slags opvækst og en speciel niche omkring midtvejs i det sociale hierarki.”⁶ Den refleksive forståelse af sig selv som produkt af omstændigheder inkluderer dermed en forståelse af, at prægningen er ikkebevidst og kropslig og dermed så meget sværere at komme til livs; at ændre indstilling i bevidstheden rækker ikke. Han ser eksempelvis klart, at mange intellektuelle diskussioner af antisemitisme forvanskes af “forfatterens implicitte antagelse af at han *selv* er immun over for

¹ “The Lion and the Unicorn”, in *Essays*, op. cit., s. 155.

² *Ibid.*, s. 151.

³ “Charles Dickens” (1939), in *Essays*, op. cit., s. 67.

⁴ “Such, such were the joys” (1947), “”, in *Essays*, op. cit., s. 443.

⁵ *Essays*, op. cit., s. 61

⁶ *Ibid.*, s. 149.

den”.¹ Og han beskriver, hvordan hans (og hans samtidige læsers) øvremiddelklassetænkning er indlejret i kroppen som forestillingen om, at arbejderklassen *lugter*, en forestilling han bruger flere sider på at dissekere og konfrontere med sine observationer fra den nordengelske arbejderklasse og dens vaskevaner og -muligheder.² I det hele taget har han et forbløffende skarp fornemmelse for den sociale kodning af sansningen, som når han i essayet “Marrakech” så at sige for øjnene af læseren får synliggjort de algeriske kvinders usynlighed. Det er så meget mere forbavsende som det begrebsapparat, han har til rådighed, ikke er synderligt omfattende.

Ifølge bagsideteksten på en af mine Orwell-bøger har historikeren Timothy Garton Ash sagt, at Orwell er vigtig for den, der vil forstå det 20. århundrede. Efter min opfattelse har han også bud til det 21. århundrede: Der er stadig eksemplariske tanker og analyser at finde i hans essays og dokumentariske skrifter.

¹ “Antisemitism in Britain” (1945), in *Essays*, op. cit., s. 286.

² *Ibid* s. 119-122.